

βαθμὸν ἐκάστου μαθήματος, ὁ δὲ μέσος ὅρος τῶν γενικῶν βαθμῶν ἀποτελεῖ τὸν ὀλικὸν βαθμὸν προόδου τοῦ μαθητοῦ. Οἱ δὲ μαθηταὶ τῶν δύο ἀνωτέρων τάξεων ὑφίστανται εἰς τὸ τέλος τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου ἑξαμήνου τοῦ σχολικοῦ ἔτους γραπτῶν ἐξετάσεων εἰς πάντα τὰ διδασκόμενα μαθήματα. Ὁ μέσος ὅρος τῆς γραπτῆς καὶ προφορικῆς ἐξετάσεως τοῦ α' ἑξαμήνου ἀποτελεῖ ἓνα βαθμὸν, ὁ βαθμὸς τῆς προφορικῆς δοκιμασίας τοῦ β' ἑξαμήνου δεύτερον καὶ ὁ βαθμὸς τῆς γραπτῆς ἐξετάσεως τοῦ β' ἑξαμήνου τρίτον. Ὁ πρῶτος βαθμὸς πολλαπλασιάζεται ἐπὶ 1, ὁ δεύτερος ἐπὶ 2 καὶ ὁ τρίτος ἐπὶ 1, τὰ γινόμενα προστίθενται καὶ τὸ προκύπτον ἄθροισμα διαιρεῖται διὰ 4. Τὸ πηλίκον τῆς διαιρέσεως παριστᾷ τὸν βαθμὸν τῆς ἑτησίας προόδου τοῦ μαθητοῦ. Ὁ λόγος τῆς διαφόρου ἀξίας τῶν τριῶν τούτων βαθμῶν, ἔχοντων διάφορον συντελεστήν, εἶναι ὅτι ὁ μαθητὴς εἰς τὸ α' ἑξάμηνον ἐπιηρασμένος ἀπὸ τὴν ἀφροντισίαν τῶν θερινῶν διακοπῶν μετὰ δυσφορίας προσαρμόζεται πρὸς τὰς μαθητικὰς ὑποχρεώσεις, ἐνῶ τὸ β' ἑξάμηνον ὁ μαθητὴς φθάνει εἰς τὸ μεγαλύτερον σημεῖον τῆς ἀποδοτικότητός του. Διὰ τὴν προαγωγὴν ἀπὸ τάξεως εἰς τάξιν ἀπαιτεῖται βαθμὸς τοῦλάχιστον σχεδὸν καλῶς (πέντε), μὲ ἄριστα τὸ 10.

Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐξετάσεων ἐκάστου σχολείου, ἂν ἐλέγχουν τὴν ἰκανότητα τῶν μαθητῶν, ἐλέγχουν συγχρόνως καὶ τὴν ἰκανότητα τοῦ διδασκάλου. Ὁ μέσος ὅρος τῶν ἀπορριπτομένων εἰς ἐκάστην τάξιν μαθητῶν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου πρέπει νὰ εἶναι περὶ τὰ 10%. Ἐν τούτοις παρατηρήθη, ὅτι εἰς μερικὰ ἐξ αὐτῶν τὸ ποσοστὸν τῶν ἀπορριπτομένων ἔφθανε καὶ τὰ 50%. Τοῦτο ἐφείλκυσε τὴν προσοχὴν τοῦ Ὑπουργείου, τὸ ὁποῖον διὰ σχετικῆς ἐγκυκλίου του κατέστησεν ὑπευθύνους διὰ τὸ φαινόμενον τοῦτο τοὺς διδασκάλους.

Π Ρ Ο Σ Ω Π Ι Κ Ο Ν

1. **Γενικά.** — Τὸ ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου εἰσαχθὲν σύστημα τῆς δι' ἐξετάσεων ἀναγνωρίσεως τῶν δημοδιδασκάλων ἐκκολούθησεν καὶ ὁ νόμος τοῦ 1834. Συμφώνως πρὸς τὰ ἄρθρα 8—17 αὐτοῦ οἱ δημοδιδάσκαλοι διηροῦντο εἰς τρεῖς τάξεις: 1) εἰς διδασκάλους νομῶν καὶ

ἐπαρχιῶν, 2) εἰς διδασκάλους δήμων α' τάξεως καὶ 3) εἰς διδασκάλους δήμων β' καὶ γ' τάξεως. Εἰς τὴν πρώτην τάξιν ἀνήκον οἱ διδάσκαλοι οἱ ἔχοντες ἤδη «ὅλην τὴν πρὸς ἀπαρτισμὸν τελείου διδασκάλου δημοτικοῦ σχολείου ἀπαιτουμένην ἰκανότητα καὶ τὰς ἀκολουθούσας γνώσεις, διὰ τὴν πρόσκτησιν τῶν ὁποίων χρεωστεῖ νὰ σπουδάζῃ ἐνδελεχῶς ἕκαστος διδάσκαλος·

- 1) Ἀκριβὴς γνώσις τῆς χριστιανικῆς κατηχήσεως.
- 2) Ὄρθη, εὐκρινὴς καὶ ἐμφαντικὴ ἀνάγνωσις.
- 3) Καλλιγραφία μὲ κρητίδα, πετροκόνδυλον καὶ κονδύλι.
- 4) Ἡ κατὰ θεωρίαν καὶ πράξιν γνώσις τῆς ἑλληνικῆς γραμματικῆς, ὀρθογραφίας, καὶ ἐγγράφου ἐκθέσεως ἰδεῶν.
- 5) Γνώσις καὶ ἔξις τοῦ ἀπὸ στήθους καὶ τῶν ἀριθμητικῶν χαρακτήρων ὑπολογισμοῦ.
- 6) Ἰδέα ζωγραφικῆς.
- 7) Γνώσις τῆς ἱερᾶς καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας.
- 8) Γνώσις τῶν στοιχείων τῆς γεωγραφίας.
- 9) Τῶν τῆς γεωμετρίας καὶ μηχανικῆς.
- 10) Τῶν διὰ τὸν λαὸν ἀναγκαιοτέρων ἐκ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν.
- 11) Τῆς παιδαγωγικῆς καὶ διδακτικῆς.
- 12) Τῆς γυμναστικῆς.
- 13) Τῆς φωνητικῆς μουσικῆς καὶ ἔξις πρὸς αὐτήν.
- 14) Πρακτικαὶ γνώσεις τῆς ἀγρονομίας, κηπευρικῆς, δενδροκομίας, βομβυκοτροφίας καὶ μελισσοτροφίας».

Εἰς τὴν δευτέραν τάξιν ἀνήκον οἱ διδάσκαλοι οἱ ἔχοντες τὰς ἑξῆς ἰκανότητας·

- 1) Γνώσις τῆς ἑλληνικῆς κατὰ τοσοῦτον, ὥστε νὰ ὀρθογραφοῦν καὶ νὰ ἐκθέτουν καθαρῶς καὶ ὀρθῶς τὰς ἰδέας των, νὰ δύνανται δὲ νὰ διδάξωσιν αὐτὰ ταῦτα εἰς τοὺς μαθητάς.
- 2) Γνώσις τῶν στοιχείων τῆς γεωγραφίας.
- 3) Τῆς ἱερᾶς καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας.
- 4) Τῆς κατηχήσεως.
- 5) Ἰδέα τῆς ζωγραφικῆς καὶ τῆς φωνητικῆς μουσικῆς.
- 6) Γνώσεις πρακτικαὶ ἀγρονομίας, κηπουρικῆς, δενδροκομίας, βομβυκοτροφίας καὶ μελισσοτροφίας.

Ὁ διδάσκαλος τῆς τρίτης τάξεως ἔπρεπε νὰ γνωρίζῃ «τούλάχιστον ν' ἀναγινώσκη, νὰ γράφῃ καὶ νὰ ἀριθμῇ ἐλευθέρως, νὰ ἐξηγῇ τὴν κατήχησιν, νὰ γνωρίζῃ ὅπως οὖν τὴν φωνητικὴν μουσικὴν καὶ νὰ ἔχῃ πρακτικὰς γνώσεις τῆς δένδροκομίας, ἀγρονομίας, κηπουρικῆς, βομβυκοτροφίας καὶ μελισσοτροφίας».

Οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ διορισθοῦν δημοδιδάσκαλοι ὑπεβάλλοντο εἰς ἐξετάσεις ἐνώπιον ἐπιτροπῆς ἀποτελουμένης ἐκ τοῦ προσωπικοῦ τοῦ διὰ τοῦ νόμου τοῦ 1834 ἰδρυθέντος διδασκαλείου, καὶ ἀναλόγως τῆς εὐδοκίμησέως των κατετάσσοντο εἰς μίαν τῶν ἀνωτέρων τριῶν τάξεων. Κατὰ τὸ διάταγμα τῆς 8 Ἰουνίου 1856 αἱ ἐξετάσεις αὗται ἐνηργοῦντο, καθ' ὃν τρόπον καὶ εἰς ἅ μαθήματα καὶ αἱ ἀπολυτήριοι ἐξετάσεις τῶν μαθητῶν τοῦ διδασκαλείου μὲ τὴν διαφορὰν, ὅτι ἦσαν «ἀκριβέστεραι καὶ αὐστηρότεραι, διότι ἡ κρίσις τῶν ἐξεταζόντων δὲν εὐκολύνεται ὑπὸ προηγουμένης πείρας τῶν καθ' ἕκαστα γνώσεων τῶν διδαχθέντων παρ' αὐτῶν τούτων». Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐξελέγοντο καὶ αἱ δημοδιδασκάλισσαι. Οἱ κατατασσόμενοι εἰς κατωτέραν τάξιν εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ὑποστοῦν νέαν ἐξέτασιν ἐνώπιον τῆς ἰδίας ἐπιτροπῆς καὶ νὰ προαχθοῦν εἰς ἀνωτέραν τάξιν. Συγχρόνως ὁ νόμος τοῦ 1834 προέβλεψε περὶ τῆς μορφώσεως δημοδιδασκάλων διὰ τῆς ἰδρύσεως διδασκαλείου, οἱ ἀπόφοιτοι τοῦ ὁποίου διηροῦντο ἐπίσης ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ των εἰς τρεῖς τάξεις. Τοιοῦτοτρόπως τότε ὑπῆρχον δύο πηγαὶ δημοδιδασκάλων, οἱ ἀπόφοιτοι τοῦ διδασκαλείου καὶ οἱ ὑφιστάμενοι ἐν αὐτῷ τὴν ἐπὶ τούτῳ ἐξέτασιν, χωρὶς νὰ φοιτήσουν προηγουμένως ἢ ἀνεξαρτήτως τῆς προηγουμένης φοιτήσεώς των εἰς ἄλλο σχολεῖον. Δύο ἔτη μετὰ τῶν διορισμῶν των οἱ πάσης προελεύσεως δημοδιδάσκαλοι ὑπεβάλλοντο εἰς δευτέραν ἐξέτασιν ὑπὸ τοῦ γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῶν σχολείων καί, ἂν μὲν ἠὺδοκίμουν, ἐμονιμοποιοῦντο εἰς τὴν θέσιν των, ἂν δ' ἀπετύγχανον, ἢ παρεπέμποντο εἰς νέαν ἐξέτασιν μετὰ ὠρισμένον χρόνον ἢ ὑπεχρεοῦντο νὰ παρακολουθήσουν τὰ μαθήματα τοῦ διδασκαλείου. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἐπὶ ἀπονομῇ πτυχίου δημοδιδασκάλου ἐξετάσεις καὶ ἡ λειτουργία τοῦ διδασκαλείου ἦσαν τόσο χαλαραὶ, ὥστε κατήντησε νὰ ἀσκοῦν τὸ ἔργον τοῦ δημοδιδασκάλου πρό-

σωπα ὅλως ἀγράμματα καὶ κατώτερα ἀπὸ πάσης ἀπόψεως τοῦ προορισμοῦ των.

Οἱ μὲ τοιαῦτα ὅμως προσόντα προσλαμβανόμενοι διδάσκαλοι δὲν ἦσαν ἄρκετοὶ πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἀναγκῶν τῆς χώρας, διότι πλεῖστα μέρη ἦσαν ἄνευ σχολείων, διὰ τοῦτο ἠναγκάσθη τὸ Κράτος νὰ καταφύγῃ καὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν τάξιν τῶν γραματοδιδασκάλων, οἵτινες καὶ μέχρι σήμερον μαστίζουν τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν. Ἡ Κυβέρνησις διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 26272 τῆς 24 Μαΐου 1844 ἐγκυκλίου τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας «ἐπιθυμοῦσα κατὰ τὰς ἐνθέρμους εὐχὰς τοῦ σεβαστοῦ ἡμῶν Βασιλέως νὰ διαθέσῃ ἔτι μᾶλλον μεταξὺ τοῦ λαοῦ τὰς εἰς πάντα ἄνθρωπον ἀναγκασιότατας γνώσεις τῆς στοιχειώδους προπαιδείας» διέταξε τοὺς διοικητὰς τοῦ Κράτους, ὅπως τοὺς διδάσκοντας κατὰ τὴν ἀνεκὰθεν συνήθειαν εἰς τὰ στερούμενα δημοδιδασκάλων σχολεῖα ἐφημερίους ἢ καὶ ἰδιαιτέρους γραματοδιδασκάλους ὑποβάλουν εἰς τινὰ ἔλεγχον καὶ τοὺς νομιμοποιήσουν. Οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ διορισθοῦν γραματοδιδάσκαλοι ἔπρεπε παρουσίᾳ τῶν δημοδιδασκάλων καὶ τῶν τοπικῶν ἀρχῶν νὰ γράψουν ἰδιοχείρως αἴτησιν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐξέθετον τὸν σκοπὸν τῆς ὑποβολῆς αὐτῆς καὶ ἐδήλωνον, ὅτι γνωρίζουν ἀνάγνωσιν, γραφήν, τὰς τέσσαρας ἀπλᾶς πράξεις τῆς ἀριθμητικῆς καὶ τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἱερᾶς ἡμῶν πίστεως, παρέχοντες διὰ τῆς ἰδίας αἰτήσεως καὶ δείγματα τῶν γνώσεών των. Ἡ αἴτησις αὕτη ἐπεῖχε τόπον ἐξετάσεως καὶ συμφώνως πρὸς αὐτὴν ἐνεκρίνετο ἢ μὴ ὁ διορισμὸς των. Τῶν τοιούτων γραματοδιδασκάλων ἐσκόπευεν ἡ Κυβέρνησις νὰ βελτιώσῃ τὸν τρόπον τῆς διδασκαλίας, διατάσσουσα «ἐν καιρῷ καὶ τακτικοὺς δημοδιδασκάλους, ἐγκρατεῖς τῆς ἐν ἐνεργείᾳ διδακτικῆς μεθόδου εἰς τὸ νὰ περιοδεύωσι τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος χωρία, νὰ ἐπιβλέψωσι τὴν διδασκαλίαν τῶν τοιούτων καὶ διατρίβοντες ἡμέρας τινὰς εἰς πᾶν τοιοῦτο χωρίον νὰ τοὺς ὀδηγήσουν οἱ ἴδιοι διὰ τῆς προσωπικῆς των ἐπιστάσεως καὶ τῆς διδακτικῆς αὐτῶν ἐνεργείας εἰς τὴν εὐόδωσιν τοῦ κοινωφελοῦς τούτου σκοποῦ». Εὐθύς ὅμως ἀμέσως μετὰ τὴν πρώτην ἐφαρμογὴν τῆς μνημονευθείσης ἐγκυκλίου ἐγινε καταστρατήγησις αὐτῆς. Πᾶς οἴοσδήποτε ἐχειροτονεῖτο γραματοδιδά-

σκαλος καὶ τοιοῦτοτρόπως ἀνεστήθησαν σμήνη ἐξ αὐτῶν, ὅπως λέγει ἡ ὑπ' ἀριθ. 28041, ἀπὸ 28 8)βρίου 1844 ἐγκύκλιος τοῦ Ὑπουργείου, ὅπερ διὰ νὰ μετριάσῃ τὸ κακὸν ὑπεχρέωσεν αὐτοὺς νὰ ὑποβάλλωνται εἰς ἐξετάσεις τινὰς ἐνώπιον τῆς ἐπιθεωρητικῆς ἐπιτροπῆς. Μεταγενεστέρως διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 2901 τῆς 13 Ἀπριλίου 1872 ἐγκυκλίου ὠρίσθη, ὅτι οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ λαμβάνῃ τὴν ἄδειαν τῆς ἀσκήσεως τοῦ ἔργου τοῦ γραμματεδιδασκάλου, ἂν μὴ ὑπεβάλλετο εἰς ἐξέτασιν, συνισταμένην εἰς τὸ νὰ γράφῃ ὁ ὑποψήφιος ἐνώπιον τοῦ ἐπαρχιακοῦ δημοδιδασκάλου καὶ τῆς ἐφορευτικῆς ἐπιτροπῆς «καθ' ὑπαγόρευσιν αὐτοῦ τοῦ ἐξετάζοντος δημοδιδασκάλου καὶ ὑπ' εὐένην αὐτοῦ περικοπὴν τεσσάρων—πέντε στίχων ἀπὸ βιβλίου μὴ προχείρου καὶ ἐκ τῶν πρὸς καθημερινὴν χρῆσιν». Τὸ ἰδιόγραφον τοῦτο μετὰ τῶν παρατηρήσεων τοῦ ἐπάρχου ὡς πρὸς τὸν ἀτομικὸν χαρακτήρα, τὴν ἡλικίαν καὶ τὰ λοιπὰ ἠθικὰ προσόντα τοῦ ἐξετασθέντος διεπιβάλλοντο εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, τὸ ὁποῖον ἀπεφαίνετο περὶ τοῦ διορισμοῦ ἢ μὴ αὐτοῦ.

Τὸ διδασκαλεῖον ἐλειτούργησε μέχρι τοῦ 1864, ὅτε, λόγῳ τῆς παραλυσίας, εἰς ἣν περιῆλθε, κατηργήθη. Περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ διδασκαλείου τούτου ὁ πρόεδρος τοῦ συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλλήνων Γραμμάτων ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ, τῷ ἐκφωνηθέντι τὸ 1875 κατὰ τὰς ἐξετάσεις τοῦ προτύπου δημοτ. σχολείου, ἔλεγε : «Γνωσταί εἰσιν αἱ κατὰ τούτου ἐγερθεῖσαι μομφαί, ὧν πολλαὶ οὐχὶ ἄδικοι. Εἶχεν ἐπὶ τέλους καταντήσει τὸ καταφύγιον τῶν ἡττον ἱκανῶν καὶ ἡττον εὐφυῶν ἐκ τῶν μαθητευομένων τῶν κατωτέρων σχολείων. Τὸ προνόμιον τῆς ἐκ τῆς στρατολογίας ἀπαλλαγῆς εἴλκυε πρὸς αὐτὸ πλείστοις ἀνικάνους πρὸς πᾶν ἄλλο, πολλῶν δὲ μᾶλλον πρὸς τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα· τὸ δὲ σύστημα τῆς ἐν αὐτῷ συντηρήσεως τῶν τροφίμων, ὅπερ μεγάλως συμβάλλει, ὅπως εἰσαχθῶσιν ἦθη διδασκαλικά, εἶχε παρεκκλίνει τοῦ ἀρχικοῦ σκοποῦ». Παρ' ὅλα ὅμως τὰ ἐλαττώματα τοῦ καταργηθέντος διδασκαλείου, πάντως τοῦτο ἦτο προτιμώτερον ἀπὸ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐδημιουργοῦντο οἱ δημοδιδάσκαλοι μετὰ τὴν κατάργησίν του. Κατ' ἀνάγκην τὸ Κράτος προσέφυγε καὶ πάλιν εἰς τὰς ἐπιτροπὰς. Συνέστησε μίαν διαρκῆ ἐπιτροπὴν ἐν Ἀθήναις, ἀποτελουμένην

«ἐξ ἀνδρῶν ἐγνωσμένης ὑπολήψεως καὶ πείρας», ἦτοι ἐκ δύο καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου, τῶν γυμνασιαρχῶν τῶν δύο ἐν Ἀθήναις γυμνασίων καὶ τοῦ διευθυντοῦ τῶν δημοτικῶν σχολείων, ὡς προέδρου, ἐνώπιον τῆς ὁποίας ἐξητάζοντο «οἱ ἐφιεμένοι νὰ ἐγκολπωθῶσι τὸ δημοδιδασκαλικὸν ἐπάγγελμα». Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη, ἣ ὁποία εἰσήγαγεν εἰς τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν τὰ πλέον ἄχρηστα καὶ τὰ πλέον ἐπιβλαβῆ στοιχεῖα, ἐλειτούργησε μέχρι τοῦ 1878, ὅτε διὰ τοῦ νόμου ΧΘ' ἰδρύθη τὸ ἐν Ἀθήναις διδασκαλεῖον. Δι' αὐτοῦ καθηργήθη μὲν ἡ ἐπιτροπὴ, ἐπετράπη ὅμως νὰ ἐξετάζονται ἐν αὐτῷ, χωρὶς προηγουμένως νὰ φοιτήσουν, καὶ νὰ λαμβάνουν πτυχίον δημοδιδασκάλου οἱ φέροντες ἀπολυτήριον ἱερατικῶν σχολῶν ἢ ἐνδεικτικὸν προαγωγῆς ἀπὸ τῆς α' εἰς τὴν β' τάξιν τοῦ γυμνασίου. Οἱ ἐκ τοῦ διδασκαλείου τοῦ ΧΘ' νόμου ἐξερχόμενοι δημοδιδάσκαλοι ὠνομάζοντο α' τάξεως, ἂν εἶχον βαθμὸν ἄριστα ἐν τῷ πτυχίῳ των, β' τάξεως ἂν πάνυ καλῶς καὶ γ' τάξεως ἂν καλῶς. Οἱ δημοδιδάσκαλοι γ' τάξεως εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ διορίζονται ἐν τοῖς σχολείοις τῶν χωρίων καὶ τῶν πρωτευουσῶν τῶν δήμων, οἱ β' τάξεως ἐν σχολείοις τῶν πρωτευουσῶν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ οἱ τῆς α' τάξεως ἐν σχολείοις πρωτευουσῶν τῶν νομῶν. Ἐν ἐλλείψει δημοδιδασκάλων α' τάξεως, ἠδύναντο νὰ διορίζονται εἰς τὰς πρωτεύουσας τῶν νομῶν καὶ β' τάξεως.

Τὸ 1880 διὰ τοῦ νόμου ΩΝΘ' ἰδρύθησαν δύο ἀκόμη διδασκαλεῖα, τὸ ἐν ἐν Πελοποννήσῳ καὶ τὸ ἕτερον ἐν Ἑπτανήσῳ, μετὰ δύο δ' ἔτη διὰ τοῦ νόμου ΑΙΒ' καὶ τέταρτον ἐν Θεσσαλίᾳ.

Ἐν τῇ προβλέψει ὅτι οἱ ἀπόφοιτοι τῶν διδασκαλείων θὰ ἐπῆρκουν διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς χώρας, ἀπηγορεύθη διὰ τοῦ ἀπὸ 23 Νηβρίου 1881 διατάγματος ν' ἀναγνωρίζονται τοῦ λοιποῦ δημοδιδάσκαλοι «μὴ φοιτήσαντες τὸν νενομισμένον χρόνον ἐν διδασκαλείῳ», προηγουμένως δ' εἶχεν ἀπαγορευθῆ ἡ ἀναγνώρισις γραμματοδιδασκάλων δι' ἐξετάσεων ἐνώπιον ἐπιτροπῶν. Τὰ μέτρα ὅμως ταῦτα ἐπέφερον ἔλλειψιν διδασκάλων, ἐπιταθεῖσαν κατόπιν τῆς γενομένης τότε ἐπιστρατεύσεως, συνεπεία δὲ αὐτῆς πολλὰ σχολεῖα ἔμενον κλειστά. Διὰ τοῦτο ἠναγκάσθη τὸ Ὑπουργεῖον διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 9982 τῆς 20 Ἰβρίου 1880 ἐγκυκλίου του πρὸς τοὺς Νο-

μάρχας νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ σύστημα τῶν γραμματοδιδασκάλων.

Πρὸς βελτίωσιν τῆς ποιότητος τῶν δημοδιδασκάλων καὶ πρὸς ἄσκησιν αὐτῶν εἰς τὴν συνδιδασκτικὴν μέθοδον, τὴν εἰσαχθεῖσαν ἀπὸ τοῦ 1880, ὑπεχρεώθησαν διὰ τοῦ ἀπὸ 16 Μαρτίου 1881 διατάγματος πάντες οἱ δημοδιδάσκαλοι καὶ δημοδιδασκάλισσαι, πλὴν τῶν ἀποφοίτων τῶν νέων διδασκαλείων καὶ τῶν πρὸ τοῦ 1862 ἀγνωρισθέντων ὡς πρωτοβαθμίων, νὰ μετεκπαιδευθῶσιν ἐπὶ ἕξ τοῦλάχιστον ἑβδομάδας κατὰ περιφερείας ἐν τοῖς προτύποις ἢ τοῖς κεντρικοῖς δημοτικοῖς σχολείοις τῶν πρωτευουσῶν νομῶν ἢ ἐπαρχιῶν. Ἡ μετεκπαίδευσις συνίστατο εἰς τὴν «διὰ συνοπτικῆς διδασκαλίας μετὰδοσιν τῶν στοιχειωδεστέρων διδακτικῶν κανόνων καὶ τρόπων» καὶ εἰς τὴν παρακολούθησιν τῆς ἐν τοῖς προτύποις σχολείοις ἐνεργουμένης διδασκαλίας, πρὸς δὲ τὴν ἄσκησιν τῶν δημοδιδασκάλων εἰς τὴν διδακτικὴν μέθοδον. Ἡ τοιαύτη μετεκπαίδευσις ἀσφαλῶς ἦτο ἐπιβεβλημένη, ἀλλ' ἀφ' ἑνὸς μὲν λόγῳ τοῦ ὀλιγοχρονίου αὐτῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ λόγῳ τοῦ ὅλως ἀκαταρτίστου τῶν δημοδιδασκάλων εἶχε πενιχρὰ ἀποτελέσματα.

Τὸ 1883 ἡ Κυβέρνησις ἀπέστειλε πρὸς ἐπιθεώρησιν τῶν δημοτικῶν σχολείων ὡς ἐκτάκτους ἐπιθεωρητὰς διαφόρους παιδαγωγούς, καθηγητὰς τοῦ Πανεπιστημίου, γυμνασιάρχας κλπ. Εἶναι ἀνάγκη ἐκ τῶν ἐκθέσεων αὐτῶν νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα τὰ σχετικὰ μετὰ τὸ προσωπικὸν τῶν ἐπιθεωρηθέντων σχολείων ἀποσπάσματα, ἐκ τῶν ὁποίων θὰ χαρακτηρισθῇ κατὰ τὸν καλύτερον τρόπον ἡ ποιότητος αὐτῶν.

1) Ἐκθέσεις Χαρ. Παπαμάρκου περὶ τῶν σχολείων Κερκύρας.

Σχολεῖον Περιθείας. Ὁ διδάσκαλος Ἄν. Ἄρ. εἶναι ἀρκετὰ ζωηρός, εὐφυῆς καὶ καλὸς ἄνθρωπος.

Σχολεῖον Σινιῶν. Ὁ Γ. Β. ὡς μοι εἶπον οἱ κάτοικοι, ἦτο νωθρότατος, μέθυσος καὶ κακῆς πίστεως ἄνθρωπος.

Σχολεῖον Σπαρτίλας. Ὁ διδάσκαλος ἱερεὺς καὶ ἐφημέριος ἐν Σπαρτίλα Δ. Σ. δὲν φαίνεται νὰ ἔχῃ πολλὴν διδασκαλικὴν ἐπιτηδειότητα.

Σχολεῖον Ἐπισκέψεως. Ὁ διδάσκαλος Γ. Π. συμβολαιογράφος ὢν, ὅλως τετραμμένος εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ τοῦτο, οὐδέποτε διδά-

σκεῖ αὐτὸς τοὺς μαθητάς, ἀλλὰ μισθώσας ἀνάγωγόν τι καὶ ἀπαίδευτον παιδάριον καὶ ἐγκαταστήσας αὐτὸ εἰς τὸ ἀθλιώτατον τοῦτο σχολεῖον, αὐτὸς ἀπέρχεται εἰς τὰς διαφόρους κώμας, ὅπως συντάττη συμβόλαια.

Σχολεῖον Ἀγίων Δούλων. Ὁ διδάσκαλος Χ. Π. εἶναι ἐκ τῶν ἀρίστων διδασκάλων, τιμῶν τὸ διδασκαλικὸν ὄνομα καὶ ἐργαζόμενος μετ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ διδασκαλικῆς ἐπιτηδειότητος καὶ νοημοσύνης πολλῆς.

Σχολεῖον Νυμφῶν. Ὁ διδάσκαλος Ν. Τ. καίτοι νεώτατος ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ, διδάσκει καὶ ἐξετάζει ἀρκετὰ καλῶς, μεταχειρίζεται δ' ἐν τῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ ὀλίγιστα βιβλία, ὅπερ σπανιώτατον καὶ σπουδαιότατον.

Σχολεῖον Καρουσάδων. Ὁ διδάσκαλος ἱερεὺς καὶ ἐφημέριος Β. Γ. ἀνὴρ σεβάσμιος καὶ διδάσκαλος διδάσκων καὶ παιδεύων καὶ ἐξετάζων τοὺς μαθητάς αὐτοῦ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν καλῶς.

Σχολεῖον Σφακεροῦ. Ὁ διδάσκαλος Β. Κ. εἶναι ἄνθρωπος, ὡς ἐξ ἀμέσου ἀντιλήψεως κατέμαθον, ἔχων πολλὰς γνώσεις, λεπτὴν ἀνατροφὴν καὶ εὐγενῆ συμπεριφορὰν.

Σχολεῖον Χωροεπισκόπων. Ὁ διδάσκαλος Π. Ζ. εἶναι ἐπιμελής καὶ προσηνὴς καὶ ἔχει διδασκαλικὴν ἐπιτηδειότητα οὐ σμικρὰν.

Σχολεῖον Σκριπεροῦ. Ὁ διδάσκαλος Ὁδ. Κλ. εἶναι φιλόπρονος καὶ λίαν προσηνὴς διδάσκαλος.

Σχολεῖον Συναράδων. Ὁ διδάσκαλος Α. Σ. εἶναι εὐπαίδευτος καὶ εὐφυής.

Σχολεῖον Κουραμάδων. Ὁ διδ. Κ. Β. δὲν ἔχει ἀνάλογον τῆς προθυμίας αὐτοῦ διδασκαλικὴν ἐπιτηδειότητα.

Σχολεῖον Καστελλάνων. Ὁ διδάσκαλος Μ. Κ. εἶναι πρόθυμος, εὐσυνείδητος καὶ φιλόπρονος.

Σχολεῖον Γαστουρίου. Ὁ διδ. Α. Β. ἐπίσταται μὲν πως τὰ διδασκόμενα, ἀλλ' ὡς ἐκ τῶν αὐτόχρημα παραδόξων του τρόπων ὀλίγον κατορθοῖ νὰ παιδεύῃ τοὺς μαθητάς.

Σχολεῖον Βαρυπατάδων. Ὁ διδ. Δ. Α. διδάσκει ὡς κάκιστα.

Σχολεῖον Γιαννάδων. Ὁ διδ. Ι. Α. εἶναι ἱερεὺς καὶ ἐφημέριος τοῦ

τόπου, οὐδαμῶς κινούμενος ἐν τῷ σχολείῳ καὶ οὐδὲν τῶν ἐν αὐτῷ ἐννοῶν.

Σχολεῖον Ἀγίου Ματθαίου· Ἡ ἐν τῷ σχολείῳ ἐργασία τοῦ διδασκάλου Ν. Κ. φαίνεται σφόδρα ἀντίθετος τῆς ἀγαθῆς φήμης, ἣν ἔχει ὁ δεξιὸς οὗτος καὶ στωμύλος ἄνθρωπος.

Συγκεφαλαιῶν δὲ τὰς κρίσεις του περὶ τοῦ προσωπικοῦ τῶν σχολείων Κερκύρας ὁ Χαρ. Παπαμάρκου γράφει τὰ ἑξῆς· «Πάντα τὰ μόρια, ἐξ ὧν συναποτελεῖται τὸ σχολεῖον, εἶναι ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις, ἅτινα ἐπεσκέφθην, οὐχὶ ὑγιᾶ· σχετικῶς δὲ τὸ ὀλιγώτερον σαπρὸν μόνιον εἶναι οἱ διδάσκαλοι. Μεταξὺ τῶν ἀχρήστων καὶ μεταξὺ τῶν ἐπιβλαβῶν δημοδιδασκάλων ὑπάρχουσι καὶ τινες ἀγαθοὶ δημοδιδάσκαλοι, δυνάμενοι καὶ αὐτὰ τῆς Γερμανίας τὰ δημοτικὰ σχολεῖα νὰ τιμήσωσι. Καθόλου εἶπεῖν οἱ δημοδιδάσκαλοι εἶναι ἀμαθεῖς τοῦ ἔργου, ὅπερ ἐπαγγέλλονται· οἱ δὲ ἐπιστάμενοι τοῦτο ἀδυνατοῦσι νὰ πράξωσιν ὅ,τι δύνανται ὡς ἐκ τῆς ἐλλεινότητος τῶν περὶ αὐτοὺς σχολικῶν πραγμάτων».

2) Ἐκθεσις Ν. Σπάθη περὶ τῶν σχολείων τοῦ νομοῦ Τρικκάλων· «Ὅτι μὲν τῶν δημοδιδασκάλων μόνον 5 ἢ 6 διὰ τὴν παιδείαν εἶναι ἄξιοι τοῦ ὀνόματος εἰς ἐμὲ ἐξ ὅσων εἶδον οὐδεμία ἀπομένει ἀμφιβολία...».

3) Ἐκθεσις Ν. Πολίτου περὶ τῶν σχολείων τῆς ἐπαρχίας Βόλου· «Καθέλου δ' ἀρκούμεθα νὰ σημειώσωμεν ἐνταῦθα, ὅτι πρόσφορος καὶ δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν λογικὴ ἐφάνη ἡμῖν ἢ διδασκαλία τῶν ἐν διδασκαλείοις ἐκπαιδευθέντων διδασκάλων καθὼς καὶ τινων ἄλλων ἐγγηρασάντων ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ καὶ μετὰ ζήλου ἀφωσιωμένων εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἑαυτῶν καθήκοντος».

4) Ἐκθεσις Π. Οἰκονόμου περὶ τῶν σχολείων Λαρίσης καὶ Ἀγυιᾶς· «Ἀπὸ τοὺς διδασκάλους λείπουν οὐ μόνον τὰ γράμματα, ἀλλὰ καὶ πᾶσα καλαισθητικὴ μόρφωσις. Οὐδαμοῦ εἶδον ἵχνη φιλοκαλίας».

5) Ἐκθεσις Χαρ. Πουλίου περὶ τῶν σχολείων Πατρῶν, Ἡλείας κλπ. «Οἱ διδάσκαλοι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἀπαιτοῦντες παρὰ τῶν μαθητῶν αὐτῶν τυπικῶς καὶ ψιττακιστὶ ν' ἀποκρίνονται εἰς τὰς ἐρωτήσεις των, δὲν κινοῦσι τὸ πνεῦμα αὐτῶν, δὲν διεγείρουσι τὸ ἐνδιαφέρον αὐτῶν πρὸς ἠθικὰς καὶ θρησκευτικὰς ἰδέας... Οἱ πλεῖστοι αὐτῶν

ὑπὸ ἐπιτροπῶν χειροτονηθέντες τοιοῦτοι, οὐ μόνον ἀγράματοί εἰσιν, ἀπαιδαγώγητοι καὶ ἀδαεῖς τοῦ διδασκαλικοῦ καθήκοντος, ἀλλὰ καὶ λίαν ὀκνηροὶ καὶ ἀμελεῖς, ἐν καὶ μόνον κατορθοῦντες, διὰ τῆς ἀπειλῆς καὶ τοῦ ραβδισμοῦ οἱ μαθηταὶ αὐτῶν νὰ μανθάνωσι τὰ διάφορα τοῦ σχολείου μαθήματα ὡς ἄλλοι ψιττακοί, μηδὲν σχεδὸν ἐννοοῦντες ἐκ τῶν διδασκομένων».

Ἔκθεσις Ι. Κ. Κοφινιώτου περὶ τῶν σχολείων Μεγαλοπόλεως· «Δυστυχῶς οἱ διδάσκαλοι ὄχι μόνον στεροῦνται καὶ τῆς στοιχειωδестέρας μεθόδου πρὸς διαπαιδαγώγησιν τῶν παρ' αὐτοῖς φοιτῶντων μαθητῶν, ἀλλὰ καὶ οὐδὲ τὸν ἐλάχιστον ζῆλον καὶ τὴν μικροτέραν ἐπιμέλειαν δεικνύουσι πρὸς τε τὴν ἠθικὴν μόρφωσιν καὶ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν. Πάντες οὗτοι οἱ λειτουργοὶ τῶν γραμμάτων εἶναι τοσοῦτον ἀπογοητευμένοι ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματός των, ὥστε περιέπεσον εἰς χειμερίαν νάρκην».

Ἔκθεσις Ἐλευθ. Κούση περὶ τῶν σχολείων Φθιώτιδος καὶ Δομοκοῦ· «Καὶ πλεῖστοι μὲν τούτων καὶ πείραν καὶ ἰκανότητα καὶ ζῆλον κέκτηνται, ἀλλ' ἐλάχιστοι δύνανται νὰ ὑπερπηδήσωσι τὸν φραγμὸν τοῦ ψιττακισμοῦ καὶ μηχανισμοῦ ὑπὸ τῆς παλαιᾶς μεθόδου ἐγειρόμενον· οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν λοιπῶν ἐντὸς τῶν στενῶν ὀρίων τῆς παλαιᾶς μεθόδου περιδεῶς ἐγκεκλεισμένοι, τῆς Γραμματικῆς τοῦ Γενναδίου τῶν κανόνων καὶ τῶν σπανιωτάτων καὶ ποιητικῶν τύπων ἀπρίξ ἔχονται καὶ τὴν χρηστομάθειαν τοῦ Ραγκαβῆ ὡς ἀναγνωστικὸν βιβλίον μεταχειρίζονται».

Ἔκθεσις Ν. Καραβᾶ περὶ τῶν σχολείων Γυθείου καὶ Οἰτύλου· «Ὁ διδάσκαλος τοῦ σχολείου Μηλέας ἐμφανίζεται εἰς τὸ σχολεῖον ὡς κομήτης, μόνον τρὶς ἢ πεντάκις τοῦ μηνός.... Τὸ παράστημα τοῦ δημοδιδασκάλου Κουτηφαρίου, καθειμένον τὸν πώγωνα ἔχοντος καὶ χαρῖεν τὸ πρόσωπον, εἶναι κανονικόν, ἀλλ' ὁ εὐλογημένος εἶναι ἐπιστημονικῶς ἀνερμάτιστος διδάσκων ὅ,τι καὶ ὅπως θέλει.... Ἐν τούτοις ἤρχισεν (ὁ διδάσκαλος Προαστείου) νὰ ἐξετάζη ἱστορίαν ἑλληνικὴν ὡς ἐξῆς· ἴπε δεῖνα,—μετὰ δὲ ταῦτα ἐστράφη ὁ Ζέρξης κλπ. ἤρχισεν ὁ μαθητής, ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἐτέθη εἰς κίνησιν ἡ μηχανὴ καὶ ἀπήγγελλε μηχανικῶς καὶ ἀσυνειδήτως καὶ μὲ σεσυρμένην καὶ μονότονου φωνὴν ὅλα κατὰ τάξιν. Τότε ἔλαβον εἰς χεῖ-

ράς μου τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον καὶ εἶδον, ὅτι περιέχει καὶ Πλάτωνα καὶ Δημοσθένη, καὶ Ἀριστοφάνη καὶ Ἀριστοτέλη, καὶ Πίνδαρον καὶ Θουκυδίδη, καὶ Αἴσωπον καὶ Αἴλιανὸν καὶ μονονοῦ ἦτο εἰς ἔλεεινὸς κέντρων πρὸς ἄλλον σκοπὸν συνερραμμένος· τὸ ἔδωσα εἰς τὸν μαθητὴν νὰ ἀναγνώσῃ καὶ ἤρχισεν ἡ σεσυρμένη καὶ μονότονος καὶ ἀσυνείδητος ἀνάγνωσις, ἀντὶ τοῦ ἤχου τῆς ὁποίας προετίμων νὰ ἀκούσωσι τὰ ὠτά μου τὸν φοβερώτερον τριγμὸν φυσικοῦ τινος σώματος. Ὁ διδάσκαλος μονονουχὶ δακρύων ἐκ τῆς χαρᾶς ἀναθέτει εἰς αὐτοὺς νὰ ἀπαγγείλωσι ἀπολυτίκια, κοντάκια, δὲν ἤξεύρω πόθεν, τὸ ἄρθρον μιᾶς ἐφημερίδος Ἀθηναϊκῆς, εἶτα δὲ ἤρχισεν ἡ παντομίμα καὶ συνέστελλον μετὰ στενοχωρίας τὸν γέλωτα. Ἀρκεῖ, τῷ λέγω, κύριε διδάσκαλε, ἀξιόλογα, θαυμάσια! διὰ νὰ μὲ ἀφήσῃ ἡσυχον. Ἐάν δὲ εἶχον καὶ ἴχνη ἀμφιβολίας, ὅτι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος εἶναι εἰς κατάστασιν διανοητικῆς πτωχείας, ἀφήνω τὴν παντελῆ ἀπαιδευσίαν, μοὶ τὸ ἐξέλειψεν, ὅταν τὸν εἶδον ἐπὶ παρουσίᾳ μου καὶ πρὸ πάντων ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ σχολείου νὰ κουρτίσῃ ἐν σιγάρων καὶ τὸ νοστιμώτερον, ὅταν ἀπηρχόμην, νὰ μοῦ φιλήσῃ τὴν χεῖρα... Διδάσκαλος τοῦ χωρίου Καρέας εἶναι ὀστεώδης τις γέρων ὑπερεξηκοντούτης, κατεσκληκῶς καὶ ρακιοσυρραπτάδης καὶ κατεσπιλωμένος»... «Τὸν δημοδιδάσκαλον ἐν Κίττα εὔρον ἐξηπλωμένον ἐπὶ τινος καθίσματος καὶ ἔχοντα ἐστραμμένα τὰ νῶτα πρὸς τοὺς μαθητάς, οἵτινες εἶχον κεκαλυμμένην τὴν κεφαλὴν καὶ πυκνὰ συνωμίλου, ἀδιαφοροῦντες ἂν ἦτο διδάσκαλος.... Ὁ δημοδιδάσκαλος Μεγ. Μαντινείας, διῖδων ὅτι δὲν μοὶ ἐφάνη εὐπρόσωπος ἡ κατάστασις τοῦ σχολείου καὶ θέλων νὰ παρακαλυφθῇ ἡ ἀλήθεια ἐνώπιον τῶν ἀρμοδίων, μοὶ προσήνεγκεν ἐν εἰκοσιπεντόφραγκον, καθ' ἣν ὥραν μὲ προέπεμπε, διὰ τὰ περαιτέρω.... Ὁ δημοδιδ. Κάμπου εἰργάσθη ἐπωφελέστατα, προκαλῶν τὴν αὐτενέργειαν τῶν μαθητῶν.... Γέρων ὑπερεξηκοντούτης, ἑτερόφθαλμος, ἀμβλυωπῶν κατὰ τὸν ἕνα, ὃν ἔχει, πάσχων καὶ ἀπὸ δυσηκοΐαν ὁ δημοδ. Γαῖτσῶν ἐργάζεται μὲν, ἀλλ' ἐνεκα τῶν ἀσθενειῶν τούτων ἡ ἐργασία του δὲν ἀποβαίνει τελεσίκαρπος».

Ἐκθεσις Π. Παυλάτου περὶ τῶν σχολείων Γορτυνίας· «Οἱ διδάσκαλοι ἀγνοοῦσι παντελῶς τὸν ἀνθρωπιστικὸν τοῦ σχολείου σκο-

πὸν καὶ εἶναι ὅλως ἀπροπαράσκευοι εἰς τὸ ἔργον τοῦ παιδαγωγοῦ διδασκάλου».

Χαρακτηριστικαὶ διὰ τὴν ποιότητα τῶν διδασκάλων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶναι καὶ αἱ κάτωθι ἐγκύκλιοι τοῦ Ὑπουργείου.

Ἄριθ. 2524 τῆς 4 Ἰουνίου 1855. «... Ἄλλ' ἔχω ἄρα ἀνάγκην νὰ σᾶς προτρέψω νὰ εἰσθε αὐτοὶ ὑμεῖς χρηστοὶ τοὺς τε τρόπους καὶ τὰ ἦθη, νὰ ἀπέχητε κακῶν σχέσεων, νὰ φεύγητε τὰς κερδοσκοπίας ἢ ἔργα ἀσυμβίβαστα μὲ τὸ ἐπάγγελμά σας, καθὼς καὶ τὰς ἐν ταῖς ἀγοραῖς περὶ τοὺς κύβους καὶ ἄλλα τοιαῦτα μάταια παίγνια διασκεδάσεις, ὡς συμβαίνει τοῦτο ἐν τισιν ἀπωκισμέναις κοινότησι, νὰ φέρησθε εὐπειθῶς πρὸς τὰς καθεστώσας ἀρχάς, νὰ δίδητε τὸ παράδειγμα τάξεως εἰς τὸν βίον καὶ καθαριότητος, ἧτις εἶναι ἀφευκτὸν τοῦ πολιτισμοῦ πλεονέκτημα...».

Ἄριθ. 8037 τῆς 12 Σεπτ. 1872... «Περὶ ἐν ὅμως κατ' ἐξοχήν ὀφείλω νὰ καταστήσω ὅσον ἐνδέχεται ὑμᾶς προσεκτικούς, διότι δυστυχῶς ἐπέισθην, ὅτι εἴτε ἐκ κακῆς ἔξεως καὶ συνηθείας, εἴτε ἐξ ἀπροσεξίας, κατεκυρίευσεν τοὺς πλείστους ἐξ ὑμῶν, καὶ τοῦτο εἶναι ἡ χαρτοπαιξία καὶ τὰ διάφορα εἶδη τῶν κύβων καὶ πεττῶν, ὅσα ἐπενόησεν ἡ ὀκνηρία καὶ ἀργία. Τὴν ἐπίμεμπτον ταύτην καὶ ὑμῖν πρὸ πάντων ὅλως ἀνοίκειον δαπάνην τοῦ πολυτιμοτάτου κτήματος, τοῦ χρόνου, παραγγέλλω ὑμῖν ν' ἀποφεύγητε τοσοῦτω μᾶλλον, ὅσῳ μετ' αὐτῆς εἶναι συνηνωμένη ἡ εἰς τὰ καπηλεῖα φοίτησις καὶ ὁ συγχρωτισμὸς μετὰ τῶν φαύλων, ἧτις ἐνίους ἐξ ὑμῶν κατέστησεν οἰνόφλυγας, αἰσχρὸν ἀκοῦσαι».

Ἄριθ. 10679 τῆς 24 Ὀκτωβρ. 1872. «Ἐπειδὴ δέ τινες ἐξ ὑμῶν ἐξ ἀπροσεξίας πάντως, διότι δυσωπούμεθα ν' ἀποδώσωμεν τὸ πρᾶγμα ἀπλῶς εἰς ἀμάθειαν, γράφοντες καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ Ὑπουργεῖον, σολοικίζουσιν ἀσυστόλως, ἀναρτῶντες ἀσυνδέτως ἀπολύτους ὀνομαστικὰς ἐπὶ ἑτεροπροσωπίας π. χ. «Ὁ ὑποσημειούμενος, ἐγκατασταθεὶς ἐνταῦθα νομίμως, καὶ οὔσα ἔλλειψις ἐφημερίου, ἐχειροτονήθη ἱερεὺς» ἢ «ὅπως τὰ τέκνα τῶν ὁμογενῶν, διδασκόμενα τὴν πατριὸν γλῶσσαν καὶ θρησκείαν, διεγείρηται εἰς τὰς τρυφεράς αὐτῶν καρδίας τὸ θρησκευτικὸν καὶ ἔθνικὸν αἶσθημα».

Πρὸς αὔξησιν τῶν ἀποφοίτων ἐκ τῶν διδασκαλείων δημοδιδασκά-

λων ὁ νόμος ΧΘ' τοῦ 1878 ἐπέτρεψεν, ὥπως ἀποστέλλωσιν ὡς ὑποτρόφους εἰς αὐτά, ἐπὶ μηνιαία ὑποτροφία δρ. 50, νέους ἀναλαμβάνοντας τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ὑπηρετήσωσι κατόπιν ἐν δημοσίᾳ ὑπηρεσίᾳ, οἱ μὲν α' τάξεως δῆμοι οὐχὶ περισσότερους τῶν τριῶν, οἱ δὲ β' καὶ γ' οὐχὶ περισσότερους τοῦ ἑνός. Πρὸς διευκόλυνσιν μάλιστα τῶν δήμων ὁ αὐτὸς νόμος ἐχορήγησεν εἰς αὐτοὺς τὸ δικαίωμα ν' αὐξάνουν διὰ τὴν ἀντίκρυσιν τῆς δαπάνης τοὺς δημοτικούς φόρους κατὰ $\frac{1}{2}\%$.

Οἱ δῆμοι ὅμως δὲν ἔδειξαν καὶ τόσην προθυμίαν εἰς τὸ νὰ κάμουν χρῆσιν τοῦ χορηγηθέντος αὐτοῖς ἄνω δικαιώματος, παρὰ τὰς ἐπανειλημμένας διαταγὰς τοῦ Ὑπουργείου, τὸ ὁποῖον διὰ νὰ συγκινήσῃ αὐτοὺς ἔγραφεν εἰς τοὺς νομάρχας τὴν 28 Νοεμβρ. 1890. «Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι καὶ ὑμεῖς θὰ αἰσθάνεσθε τὴν θλίψιν, ἣν καὶ ἡμεῖς αἰσθανόμεθα διὰ τὴν κατάστασιν τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως. Εἶναι λυπηρὸν καὶ νὰ εἴπη τις, ὅτι μετὰ 70 ἐτῶν ἐλεύθερον βίον 1308 κοινότητες τῆς Ἑλλάδος δὲν ἀπέκτησαν ἀκόμη σχολεῖα, 1141 δὲ ἄλλαι κοινότητες εἶναι παραδεδομένα εἰς τοὺς γραμματοδιδασκάλους... Ἐν δὲ τῶν μέτρων τῶν λίαν συντελεστικῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς βελτιώσεως τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως εἶναι καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ ἄρθρ. 17 τοῦ ΧΘ' νόμου ἐνδεικνυόμενον, καθ' ὃ οἱ δῆμοι τοῦ Κράτους ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ ἀποστέλλωσιν ὑποτρόφους εἰς τὰ διδασκαλεῖα... Ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἡ διάταξις αὕτη τοῦ νόμου δὲν ἐκτελεῖται πρὸς αὐξήσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν εἰς τὰ διδασκαλεῖα φοιτῶντων, ἡ πολιτεία θὰ εὐρίσκειται εἰς τὸ δυσάρεστον δίλημμα ἢ νὰ τηρῇ πάμπολλα σχολεῖα ἀργὰ δι' ἔλλειψιν διδασκάλων ἢ νὰ πληροῖ τὴν ἀνάγκην ταύτην διὰ διορισμοῦ γραμματοδιδασκάλων, ὧν ἡ ὠφέλεια εἶναι σφόδρα προβληματικὴ καὶ οἵτινες εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο ν' ἀντικαθίσταντο, ἔσον τὸ δυνατόν ταχύτερον, διὰ τακτικῶν δημοδιδασκάλων... Ἐργασθῆτε σᾶς παρακαλοῦμεν, ὥπως καὶ αἱ δημοτικαὶ ἀρχαὶ κατανοήσωσι τὴν σπουδαιότητα τοῦ θέματος τούτου καὶ ἐμπνευσθῶσιν ἀπὸ τὴν ἱερότητα τοῦ σκοποῦ, ὅστις ὑπηγόρευσε τὰς μνημονευθείσας διατάξεις...». Ἐκ παραλλήλου τὸ Ὑπουργεῖον εἶχεν ἀποταθῆ διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν καὶ πρὸς τὰς Μονάς, αἵτινες ὅμως ἐδείχθησαν ἐξ ἴσου ἀπρόθυμοι.

Ἦδη ἀπὸ τοῦ 1878 τῆ πρωτοβουλία τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, εἶχεν ἀρχίσει σοβαρὰ κίνησις πρὸς μόρφωσιν τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ τῶν δημοτικῶν σχολείων. Ἐκτὸς τῆς ἰδρύσεως τῶν διδασκαλείων, ἐλήφθη πρόνοια καὶ διὰ τὴν ἀποστολὴν ὑποτρόφων εἰς Εὐρώπην πρὸς παιδαγωγικὴν μόρφωσιν. Διὰ τοῦ διατάγματος τῆς 22 Νοεμβρ. 1883 ἐπετράπη ἡ εἰς Πανεπιστήμια καὶ εἰδικὰς σχολὰς τῆς Εὐρώπης ἀποστολὴ τριῶν ὑποτρόφων διὰ τὴν σπουδὴν τῆς παιδαγωγικῆς, ἐνὸς δὲ διὰ τὴν σπουδὴν τῶν μαθηματικῶν καὶ φυσικῶν ἐπιστημῶν «οἷαι πρέπει νὰ διδάσκωνται ἐν τοῖς διδασκαλείοις» καὶ δύο πρὸς σπουδὴν τῶν τεχνικῶν μαθημάτων, ἤτοι τῆς μουσικῆς, καλλιγραφίας, ἰχνογραφίας καὶ γυμναστικῆς. Διὰ τὴν χορήγησιν τῆς ὑποτροφίας ἐνηργεῖτο διαγωνισμὸς μεταξὺ πτυχιούχων τοῦ Πανεπιστημίου, ἐξητάζοντο δὲ οἱ μὲν ὑποψήφιοι διὰ τὴν παιδαγωγικὴν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν, γεωμετρίαν, φυσικὴν, γενικὴν ἱστορίαν, ψυχολογίαν καὶ λογικὴν, οἱ δὲ ὑποψήφιοι διὰ τὰ φυσικὰ καὶ μαθηματικὰ εἰς τὴν θεωρητικὴν ἀριθμητικὴν, ἄλγεβραν, γεωμετρίαν, τὴν φυσικὴν, τὴν χημείαν, τὴν ζωολογίαν, τὴν βοτανικὴν, τὴν ἑλλην. γλῶσσαν, τὴν γεν. ἱστορίαν καὶ τὴν γεωγραφίαν καὶ οἱ διὰ τὰ τεχνικά, οἵτινες ἔπρεπε νὰ ἔχουν ἀποδείξεις διετούς τοῦλάχιστον φοιτήσεως εἰς οἵανδήποτε σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου, ἐξητάζοντο εἰς τὴν ὀργανικὴν καὶ φωνητικὴν μουσικὴν, τὴν καλλιγραφίαν, τὰ στοιχεῖα τῆς ἰχνογραφίας καὶ γυμναστικῆς, τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τὴν γενικὴν ἱστορίαν, τὴν γεωμετρίαν, τὴν φυσικὴν καὶ τὴν σωματολογία. Ὁ πρῶτος διαγωνισμὸς ἐνηργήθη τὴν 28 Δεκεμβρίου 1883 ἐνώπιον ἐπιτροπῆς, ἀποτελεσθείσης διὰ μὲν τὰ παιδαγωγικὰ ἀπὸ τοὺς καθηγητὰς τοῦ Πανεπιστημίου Σπ. Φιντικλέα, Βασ. Λάκωνα, Ἰω. Πανταζίδην καὶ Χρ. Παπαδόπουλον καὶ τὸν διευθυντὴν τοῦ διδασκαλείου Μ. Βρατσάνον, διὰ τὰ μαθηματικὰ καὶ φυσικὰ ἀπὸ τοὺς καθηγητὰς Ἡρ. Μητσόπουλον, Ἄν. Χρηστομάνον καὶ Δημ. Κοκκίδην καὶ διὰ τὰ τεχνικὰ ἀπὸ τοὺς Ἄλ. Κατακουζηνόν, διευθυντὴν τοῦ ᾠδείου, Ἄντ. Ἀντωνιάδην, γυμνασιάρχην, Ἰω. Φωκιανόν, διευθυντὴν τοῦ γυμναστηρίου, Ν. Λύτραν καὶ Ἰοῦλ. Ἐνιγγ. Ἡ ὑποτροφία ὠρίσθη εἰς δρ. 225 κατὰ μῆνα, τὰ

δὲ ὁδοιπορικὰ ἔξοδα μεταβάσεως εἰς δρ. 270. Κατὰ τὸν διαγωνισμὸν τοῦτον ἐπέτυχον τρεῖς ὑπότροφοι, οἵτινες ἐπανελθόντες, κατόπιν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς διευθυνταὶ διδασκαλείων, γενικοὶ ἐπιθεωρηταὶ τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ εἰς τὴν κεντρικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ὑπουργείου, ἔδωκαν δὲ νέας κατευθύνσεις εἰς τὴν παρ' ἡμῖν ἐκπαίδευσιν.

Ὁ διαγωνισμὸς ἐπανελήφθη καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος διὰ τοῦ ἀπὸ 17 Ἀπριλίου 1884 διατάγματος, κατ' αὐτὸν δὲ ἀπεστάλησαν ἄλλοι τρεῖς ὑπότροφοι διὰ τὰ παιδαγωγικά.

Συγχρόνως τὸ Κράτος ἐλάμβανε πρόνοιαν διὰ τὴν μόρφωσιν τῆς τάξεως τῶν γραμματοδιδασκάλων. Διὰ τοῦ νόμου ΑΡΠΕ' τοῦ 1884 ὠρίσθη, ὅτι δύνανται νὰ λαμβάνουν πτυχίον ὑποδιδασκάλου μετὰ τρίμηνον φοίτησιν εἰς ἓν τῶν διδασκαλείων τοῦ Κράτους οἱ ἔχοντες ἀπολυτήριον τῶν προτύπων δημοτικῶν σχολείων τῶν προσηρτημένων εἰς τὰ διδασκαλεῖα ἢ ἀπολυτήριον ἑλλην. σχολείου ἢ ἱερατικῆς σχολῆς καὶ συμπεπληρωμένον τὸ 15ον ἔτος τῆς ἡλικίας των. Οἱ λαμβάνοντες τοιοῦτον πτυχίον διωρίζοντο τὸ πρῶτον ἔτος ἀπὸ τῆς λήψεως αὐτοῦ εἰς δημοτικὰ σχολεῖα, εἰς τὰ ὅποια ὑπηρέτουν δημοδιδάσκαλοι, καὶ ἐδίδασκον ὑπὸ τὰς ὁδηγίας αὐτῶν, ἐδικαιοῦντο δὲ μετὰ τριετῆ ὑπηρεσίαν νὰ προσέλθουν εἰς ἐξετάσεις καὶ ἀναγνωρισθοῦν ὡς τριτεβάθμιοι δημοδιδάσκαλοι. Ὁ νόμος ὁμοῦ οὗτος οὐδέποτε ἐφηρμόσθη.

Ἡ προσπάθεια τοῦ Κράτους διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἐξηκολούθησε καὶ μεταγενεστέρως. Τὰ νομοσχέδια τοῦ 1889 προέβλεπον πλήρες σύστημα διοργανώσεως αὐτῆς. Κατὰ ταῦτα εἰς τὰ σχολεῖα τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως δὲν ἐπετρέπετο νὰ διορίζωνται, εἰμὴ ἀπόφοιτοι τῶν διδασκαλείων καὶ ὑποδιδασκαλείων. Ἐκτὸς τῶν πολυταξίων διδασκαλείων προεβλέπετο ἡ ἰδρυσις καὶ «μονοτάκτων» τοιούτων, εἰς τὰ ὅποια θὰ ἐφοίτων ἐπὶ ἓν ἔτος οἱ ἀπόφοιτοι τῶν γυμνασίων καὶ τὰ ὅποια ἦσαν προσηρτημένα εἰς τὰ πολυτάξια διδασκαλεῖα. Πρὸς μόρφωσιν τῶν γραμματοδιδασκάλων ἰδρύοντο ὑποδιδασκαλεῖα, εἰς τὰ ὅποια θὰ ἐφοίτων ἐπὶ ἓν ἔτος οἱ ἔχοντες ἐνδεικτικὸν τῆς α' τάξεως τῶν γυμνασίων. Ἀλλὰ τὸ σημεῖον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκαινοτόμουν τὰ νομοσχέδια

τοῦ 1889, εἶναι ἡ ἴδρυσις ἐν Ἀθήναις «διδασκαλείου τῶν τεχνικῶν μαθημάτων». Εἰς τὸ διδασκαλεῖον τοῦτο ἐδικαιοῦντο νὰ φοιτοῦν ἐπὶ ἓν ἔτος πτυχιούχοι διδασκαλείων. Οἱ λαμβάνοντες πτυχίον τοῦ διδασκαλείου τῶν τεχνικῶν μαθημάτων δημοδιδάσκαλοι θὰ ἀπελάμβανον τὰ ἐξῆς εὐεργετήματα : 1) ἀπηλλάσσοντο τῶν ἐπὶ προαγωγῇ ἀπὸ βαθμοῦ εἰς βαθμὸν ἐξετάσεων, 2) ἐλάμβανον μισθὸν κατὰ 20 δρ. ἄνωτερον τῶν λοιπῶν, καὶ 3) προετιμῶντο κατὰ τὰς προαγωγάς.

Ἐφ' ὅσον οὔτε ὁ νόμος ΑΡΠΕ' ἐτέθη εἰς ἐφαρμογὴν, οὔτε τὰ νομοσχέδια τοῦ 1889 ἐψηφίσθησαν, τὸ Κράτος ἠναγκάσθη νὰ λάβῃ προσωρινὰ μέτρα περὶ τῶν γραμματοδιδασκάλων. Ἐξεδόθη τὸ ἀπὸ 13 Σεπτεμβρ. 1891 διάταγμα, καθ' ὃ γραμματοδιδάσκαλοι ἠδύναντο νὰ διορίζωνται οἱ ἔχοντες ἀπολυτήριον Ἑλλην. σχολείου ἢ ἱερατικῆς σχολῆς ἢ προτύπου δημοτικοῦ σχολείου μετὰ 40θήμερον ἄσκησιν ἐν διδασκαλείῳ περὶ τὴν μέθοδον τῆς διδασκαλίας. Τὸ σοβαρὸν εἶναι ὅτι τὸ διάταγμα τοῦτο ἐθεώρησεν αὐτεδικαίως ἀπολυμένους, ἅμα τῇ δημοσιεύσει του, πάντας τοὺς ἐν ἐνεργείᾳ γραμματοδιδασκάλους, τοὺς στερουμένους τῶν τοιούτων προσόντων. Ἀλλ' ἀφ' ἑνὸς μὲν λόγῳ τῆς γεννηθείσης ἀντιδράσεως ἐκ τῆς ἀπολύσεως μεγάλου ἀριθμοῦ γραμματοδιδασκάλων, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι πολλὰ σχολεῖα ἔμενον κλειστὰ λόγῳ ἐλλείψεως διδασκάλων, μετὰ ἓν ἔτος, τὴν 12 Αὐγούστου 1892, ἐξεδόθη ὁ νόμος ΒΠΤΕ', δι' οὗ ἐπετράπη νὰ διορίζωνται ὡς γραμματοδιδάσκαλοι ἀπόφοιτοι τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ ἱερατικῶν σχολῶν καὶ ἄνευ τῆς 40θημέρου ἀσκήσεως ἐν διδασκαλείῳ. Ἀλλὰ συγχρόνως σχεδὸν ἐδημοσιεύθη ὁ νόμος ΒΟΘ' «περὶ συστάσεως ὑποδιδασκαλείων», ὁ ὁποῖος ἔθηκε τέρμα εἰς τὸ γραμματοδιδασκαλικὸν ζήτημα. Δι' αὐτοῦ ἰδρύθη ἐν ἐκάστῳ νομῶ ἑνὰ ἓν ὑποδιδασκαλεῖον, εἰς ὃ εἶχον δικαίωμα νὰ φοιτοῦν οἱ ἔχοντες ἀπολυτήριον Ἑλλην. σχολείου καὶ ἡλικίαν 16—30 ἐτῶν. Ἡ φοίτησις ἦτο μονοετής. Οἱ ἀπόφοιτοι τῶν ὑποδιδασκαλείων διορίζοντο γραμματισταί, ἀντικαθιστῶντες τοὺς μὴ ἔχοντας προσόντα γραμματοδιδασκάλους, εἰς τὰ χωρία τὰ ἔχοντα ἀριθμὸν κατοίκων ὀλιγώτερον τῶν 600, διηροῦντο δὲ εἰς τρεῖς κατηγορίας, τοὺς ἔχοντας βαθμὸν ἄριστα, λίαν καλῶς καὶ καλῶς.